

Б.К. Бейсенбаев¹, Б.О. Курбанов²

¹Конфессияаралық және дінаралық диалогтың халықаралық орталығы

²Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Астана, Қазақстан

ИСЛАМДЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУЫ: ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПРАКТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР

Аңдатпа

Мақалада Қазақстандағы ислами білім беру жүйесінің негізгі принциптері, соның ішінде теориялық және практикалық оқытудың интеграциясы мен ислами білім берудің түрлі модельдері қарастырылған. Ислами білім беру жүйесін талдау мақсатында PRISMA әдіснамасына негізделген 2014-2024 жылдар аралығындағы жарияланымдарға жүйелі шолу жүргізілді. Зерттеу нәтижелері шетелдік және Қазақстандағы ислами білім беру жүйелерін салыстыру арқылы олардың артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, ислами білім беру жүйесін жүзеге асыруға байланысты мәселелер, атап айтқанда, діни білім беру мекемелері үшін мемлекеттік нормативтік-құқықтық актілерді жаңарту қажеттілігі талқыланды. Зерттеу нәтижелері зайырлы білім беру жағдайында ислами оқытудың мүмкіндіктерін одан әрі зерттеу қажеттігін айқындайды.

Түйінді сөздер: ислами білім беру, діни білім беру, кредиттік-модульдік оқыту, білім беру бағдарламалары.

ب. ك. بيسينبايف¹، ب. و. قربانوف²

¹المركز الدولي للحوار بين الأديان والمذاهب

²الجامعة الوطنية الأوراسية ل. ن. غوميليف

أستانا، كازاخستان

تطور نظام التعليم الإسلامي: الجوانب النظرية والتطبيقية

الملخص

تتناول هذه المقالة المبادئ الأساسية لنظام التعليم الإسلامي في جمهورية كازاخستان، بما في ذلك تكامل التعليم النظري والتطبيقي، وكذلك النماذج المتنوعة للتعليم الإسلامي. ولغرض تحليل نظام التعليم الإسلامي، أُجريت مراجعة منهجية للمنشورات الصادرة خلال الفترة 2014–2024، استنادًا إلى منهجية PRISMA. وقد أتاحت نتائج الدراسة تحديد أوجه القوة والقصور في أنظمة التعليم الإسلامي من خلال المقارنة بين التجارب الدولية وتجربة كازاخستان. كما نوقشت القضايا المرتبطة بتطبيق نظام التعليم الإسلامي، ولا سيما ضرورة تحديث

الأطر التنظيمية والقانونية الحكومية الخاصة بالمؤسسات التعليمية الدينية. وتؤكد نتائج البحث الحاجة إلى مواصلة دراسة إمكانات التعليم الإسلامي في سياق نظام التعليم العلماني.
الكلمات المفتاحية: التعليم الإسلامي، التعليم الديني، التعليم القائم على النظام الائتماني-الوحداني، البرامج التعليمية.

B.K. Beisenbayev¹, B.O. Kurbanov²

¹ International Center for Interfaith and Interreligious Dialogue

²L. N. Gumilyov Eurasian National University
Astana, Kazakhstan

DEVELOPMENT OF THE ISLAMIC EDUCATION SYSTEM: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

Abstract

The article examines the key principles of the Islamic education system in Kazakhstan, including the integration of theoretical and practical instruction and various models of Islamic education. To analyze the Islamic education system, a systematic review of publications from 2014 to 2024 was conducted based on the PRISMA methodology. The research findings made it possible to identify the strengths and weaknesses of Islamic education systems by comparing international and Kazakhstani experiences. In addition, issues related to the implementation of the Islamic education system are discussed, particularly the need to update state regulatory and legal frameworks governing religious educational institutions. The results of the study highlight the necessity of further research into the possibilities of Islamic education within the context of secular education.

Keywords: Islamic education, religious education, credit-modular learning, educational programs.

Б.К. Бейсенбаев¹, Б.О. Курбанов²

¹ Международный центр межконфессионального и межрелигиозного диалога

²Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилёва
Астана, Казахстан

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ИСЛАМСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Аннотация

В статье рассматриваются основные принципы системы исламского образования в Казахстане, включая интеграцию теоретического и практического обучения, а также различные модели исламского образования. С целью анализа системы исламского

образования был проведён систематический обзор публикаций за период 2014–2024 годов на основе методологии PRISMA. Результаты исследования позволили выявить преимущества и недостатки систем исламского образования в зарубежных странах и в Казахстане на основе их сравнительного анализа. Кроме того, обсуждаются проблемы, связанные с реализацией системы исламского образования, в частности необходимость обновления государственных нормативно-правовых актов, регулирующих деятельность религиозных образовательных учреждений. Полученные результаты подчёркивают необходимость дальнейшего изучения возможностей исламского образования в условиях светской системы образования.

Ключевые слова: исламское образование, религиозное образование, кредитно-модульное обучение, образовательные программы.

Кіріспе

Қазақстандағы колледж медреселерде білім беру жүйесі қазіргі заманғы білім беру стандарттарына сәйкес ұйымдастырылған. Бұл оқу орындары исламдық білімнің негізгі бағыттарын (фиqh, хадис, ақида, араб тілі) және заманауи пәндерді (құқық, экономика, ақпараттық технологиялар), сондай-ақ жалпы білім беру пәндерін (10-11 сынып) үйлестіру арқылы интеграцияланған білім беру моделін ұсынады. Мұндай құрылым исламдық құндылықтарға негізделген білім беру бағдарламаларын әзірлеуге мүмкіндік береді. Ислами білім беруді институционализациялау үдерісі 2007 жылы алғашқы медреселердің ашылуымен басталды. 2015 жылдан бастап аталған оқу орындары колледж мәртебесін иеленді. Бұл олардың жалпы білім беру жүйесіне интеграциялануына және діни білім беру құрылымдарын заманауи білім беру әдістемелерімен үйлестіруге ықпал етті [1]. Қазақстанда 2007-2012 жылдары аралығында жалпы саны тоғыз медресе ашылып, ислами білім беру жүйесінің жаңа деңгейге көтерілуіне айтарлықтай ықпал етті. Бұл медреселер тек діни білім берумен шектел-

мей, мәдени және тарихи алмасудың маңызды орталықтарына айналды. Олар Қазақстанның исламдық дәстүрлері мен өзге мәдениеттердің өзара ықпалдастығын айқындайтын білім беру және зерттеу алаңдары ретінде қызмет атқарды [2]. 2015–2016 оқу жылынан бастап медреселер колледж мәртебесіне ие болды, бұл олардың оқу бағдарламалары мен білім сапасын айтарлықтай жаңартуға мүмкіндік берді. Медреселерде «0112000 – Исламтану» мамандығы «0112013 – Имам-хатиб» және «011202 3 – Ислам негізінің мұғалімі» және «0113000 – Теология» мамандығы «011301 3 – Теолог» және «011302 3 – Араб тілін зерттеу теологі» біліктіліктері бойынша мамандар даярлауға мүмкіндік берді. Оқу мерзімі білім беру деңгейіне байланысты төмендегідей белгіленді:

- Жалпы орта білім беру негізінде – 2 жыл 10 ай;

- Негізгі орта білім беру негізінде – 3 жыл 10 ай.

Бұл өзгерістер медреселердің институционалдық дамуын қамтамасыз етіп, олардың білім беру жүйесіне интеграциялануын жеделдетті. Сонымен қатар, бұл реформалар медреселердегі білім беру сапасын арт-

тыруға, олардың академиялық және әдістемелік базасын жетілдіруге мүмкіндік берді.

Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білімнің мамандықтары мен біліктіліктерінің сыныптауышы бойынша өзгерістер (1-сурет) исламтану мамандығы бойынша білім беру стандарттарын жүйелеуге, оның академиялық мәртебесін бекітуге және исламдық білім беру жүйесін Қазақстанның жалпы білім беру жүйесімен үйлестіруге ықпал етті. Аталған нормативтік-құқықтық база исламтану саласындағы кадрларды даярлау жүйесін жетілдіруге бағытталған ма-

ңызды қадам болып табылады. Сонымен қатар, ол исламдық білім берудің ұлттық және халықаралық деңгейде танылуына ықпал етеді. Қазіргі уақытта Қазақстанда діни білім беру ұйымдарының оқу бағдарламалары, кадрлық құрамы және инфрақұрылымы жаңартылып, дін саласындағы кәсіби мамандарды даярлауға арналған нормативтік құжаттар мен құқықтық актілер қайта қаралуда. Бұл өзгерістердің негізгі мақсаты діни білім беру жүйесін заманауи талаптарға сәйкестендіру, соның ішінде салалық біліктілік шеңберін, білім беру бағдарламаларын және біліктілік сыныптауышын жаңарту [3].

Исламтану		0112000		0114
	Имам хатиб	011201 3		0114
	Ислам негізінің мұғалімі	011202 3		0114
Теология		0113000		0114
	Теолог	011301 3	2372	0114
	Араб тілін зерттеу теологі	011302 3	2372	0114

a)

022 Гуманитарлық ғылымдар (тілдерден басқа)				
0221 Дін және теология				
02210100 Исламтану	4502210103 Имам-хатиб**		0221	2636-2
	4502210104 Ұстаз**		0221	2636-9
	4502210105 Исламтанушы		0221	
02210200 Теология	4502210201 Теолог		0221	2636-1
	4502210202 Ислам теологі		0221	2636-1
02210300 Хадистану	4502210302 Хадистанушы		0221	2636-9

б)

Ескерту: а) «Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білімнің мамандықтары мен біліктіліктерінің сыныптауышын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 27 қыркүйектегі № 500 бұйрығы. б) «Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білімнің мамандықтары мен біліктіліктерінің сыныптауышын бекіту туралы» Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 27 қыркүйектегі № 500 бұйрығына өзгерістер енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2024 жылғы 23 тамыздағы № 217 бұйрығы.

Сурет 1 а, б – Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білімнің мамандықтары мен біліктіліктерінің сыныптауышы

Бұл өзгерістер колледж-медресе түлектерінің алдағы уақытта жоғары оқу орындарында берілетін біліктілікке сәйкестігін қамтамасыз етуге бағытталған маңызды қадам болып табылады. Осы ретте білім беру жүйесінің сапасын арттыру мақсатында түлектердің біліктілігін толыққанды сәйкестендіру жұмыстары жүргізілуі қажет. Аталған реформалардың нәтижесінде діни білім беру мекемелерінің оқу бағдарламалары мен біліктілік талаптарының қазіргі заманғы білім беру жүйесіне және халықаралық стандарттарға сәйкестігін қамтамасыз ету қажеттілігі айқындалуда. Бұл бағыттағы жаңғырту шаралары дін саласындағы мамандарды даярлау сапасын жетілдіруге және олардың кәсіби біліктілігін арттыруға ықпал етеді. Соның нәтижесінде колледж-медресе түлектері теологиялық білімнің жоғары деңгейінде дайындалып, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті мамандар ретінде қызмет етуге мүмкіндік алады. Бұл өзгерістер олардың кәсіби әлеуетін арттырып қана қоймай, исламдық білім беру жүйесінің жалпы сапасын жақсартуға және оның ұлттық білім беру жүйесіне тиімді интеграциялануына ықпал етеді.

Әдістеме

Бұл бөлімде зерттеуге негіз болған дереккөздерге, жарияланымдарды іріктеу критерийлеріне жүйелі шолу берілген. Жүйелі шолу PRISMA әдістемесіне сәйкес жүргізілді. Осы талаптарға сәйкес, талдау үшін Scopus және Google Scholar дерекқорындағы мақалалар ғана қарастырылды [4]. Әдебиеттерді іздеу кезеңі 2014-2024 жылдар аралығын қамтыды. Бұл уақыт шеңбері негізгі ғылыми тенденциялар мен зерттеу саласындағы соңғы өзгерістерді анықтауға мүмкіндік берді (2-сурет).

Сурет 2 – PRISMA диаграммасы

Деректерді талдау нәтижесінде қорытынды іріктемеде N=10 мақала болды. Зерттеу шолу процедурасының анықтығы мен қайталануын қамтамасыз ету үшін PRISMA әдістемесі қолданылды. Барлық таңдалған N = 10 мақалалар 1-кестеде келтірілген.

**Қазақстанда ислами білім беру жүйесінің артықшылықтары мен кемшіліктерін
сипаттап өткен ғалымдар**

Авторлар, жыл	Ислами білім беру жүйесі -	Артықшылығы	Кемшіліктері
Yemelianova, G. M. (2014). [5]	-	Қазақтың этникалық және исламдық рәміздерінің қоғамдық өмірге енуі, сондай-ақ мешіттер, медреселер мен исламдық білім беру мекемелерінің көбеюімен сипатталатын исламның айтарлықтай жаңғыруы.	Этникалық қазақ элитасының жанама және ішінара салафизациялануының қазақтың мемлекеттік құрылымы мен қоғамына тигізетін ықтимал зардаптары.
Nadirova, G., Kaliyeva, S., Mustafayeva, A., Kokeyeva, D., Arzayeva, M., & Paltore, Y. (2016). [6]	Тепе-теңдікті сақтау, діни және зайырлы білімнің үйлесімді өмір сүруіне ықпал етуді және заманауи қоғамның мәселелерін бір мезгілде шешуді көздейді.	Ислам ілімдері арқылы рухани бірегейлік пен мәдени мұраны нығайту.	Зайырлы біліммен ықтимал қақтығыстар және исламның әртүрлі түсіндірмелерін үйлестірудегі қиындықтар.
Seytov, M. (2020). [7]	Қазақстандық исламдық білім беру жүйесі үлкенге құрмет пен адамгершілік құндылықтарды тәрбиелеп, қоғамды бірлікке шақырады.	Заманауи қоғамдағы интеграциясы мен тиімділігіне ислам дінінің ықпалы.	Қазіргі зайырлы дәуір мен тарихи сілкіністердің әсерінен туындаған қиындықтар.
Muratkhan, M., Kalmakhan, Y., Tussufkhan, I., Akimkhanov, A., & Samet, O. (2021). [8]	Исламдық білім беру жүйесі арқылы қазақы болмысты нығайтып, қоғамдағы білім деңгейін арттыру.	Мәдени сабақтастықты дамытады.	Білім беру мазмұнының кеңеюіндегі ықтимал шектеулер мен басқа білім беру жүйелерінен оқшаулану қаупі.
Begalinova, K. K. (2022). [9]	Қазақстандағы исламдық білім беру жүйесі отандық тәжірибені нығайту арқылы мәдени даму мен діни төзімділікті арттыруға ықпал етеді.	Ислам университеттерінің құрылуы исламтану саласында мамандандырылған кадрлар даярлауды қамтамасыз етіп, ғұламалардың жаңа ұрпағын қалыптастыруға елеулі үлес қосады.	Экстремистік ұйымдардың ықпалынан қорғау және дәстүрлі ислам ілімдерін заманауи білім беру стандарттарымен үйлестіретін теңгерімді оқу бағдарламасын әзірлеу қажеттілігі.

Alpyspaeva, G., & Abdykarimova, Sh. T. (2022). [10]		Қазақстандағы исламдық білім беру жүйесі қоғамға жақын болу, моральдық мәселелерге назар аудару.	Ескірген оқыту әдістері сияқты кемшіліктерге тап болып, кеңестік саясат кезеңінде оның құлдырауына әкелді.
Mustafayeva, A., Paltore, Y., Pernekulova, M., & Meirim, I. (2023). [11]	Қазақстандағы исламдық білім беру жүйесі рухани вакуумды жоя отырып, мәдени жаңғыру мен рухани өзін-өзі тануға ықпал етеді.	Кеңестік атеизмнің ондаған жылдарынан кейін ұлттық бірегейлік пен діни құндылықтарды қалпына келтіруге ықпал етті.	Радикалдық ағымдардың күшеюі және әртүрлі діни идеологияларды біріктірудегі қиындықтар.
Beisenbayev, B., Almkhametov, A., & Мухаметшин, P. M. (2024). [12]	Қазақстандағы исламдық білім беру жүйесі мәдени бірегейлікті нығайта отырып, дәстүрлі ілімдерді заманауи құрылымдармен үйлесімі.	Зайырлы біліммен ықпалдасу, ислам ілімдерін заманауи білім беру тәжірибесімен ұштастыру.	Жаһандануға бейімделу және білім беру сапасын қамтамасыз ету сияқты қиындықтар, бұл тұрақты даму мен білім беру тиімділігін арттыруға бағытталған ұлттық стратегияларды қажет етеді.
Zholmukhan, T., Kayrbekov, N., & Ibrahim, M. (2023). [13]	Қазақстандағы исламдық білім беру жүйесі діни және ұлттық бірегейлікті нығайтып, адамгершілік құндылықтарды дамытуға ықпал етеді.	Діни білім Қазақстандағы ұлттық бірегейлік пен реформаларды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.	Зайырлы қоғамда діни білімнің ықпалының төмендеуіне әкелетін секуляризация мен білім беру үлгілері арасындағы бәсекелестікке байланысты бірқатар қиындықтар
Shanbayeva, A., Kantarbayeva, Z., & Mahoney, J. B. (2024). [14]	Қазақстандағы исламдық білім беру жүйесінің рухани-адамгершілік құндылықтарды дәріптеу.	Мәдени мұраны сақтау, оқытудың заманауи әдістерін, соның ішінде ақпараттық технологияларды пайдалану.	Деструктивті діни ағымдармен, радикализммен және экстремизммен байланысты проблемалар, білім беру бағдарламаларын жетілдіру.

Бұл зерттеу жұмысының мақсаты – жаңа буын мамандарын даярлауда ислами білім беру жүйесінің рөлі мен тиімділігін талдау. Ислами білім беру жүйесін практикада қолдануды зерттеу барысында келесі зерттеу сұрақтары тұжырымдалды:

1) Колледж-медреселердегі ислами білім беру бағдарламаларының қазіргі жағдайы?

2) Медресе-колледждерде исламдық білім беру мамандарын даярлаудың тиімді моделі?

Нәтижелер

Колледж-медреселерді оқу бағдарламалары мен оқу жоспары исламдық білім беру жүйесіндегі оқу-тәрбие процесінің ерекшелігі оның мәдени-ағарту қызметімен тығыз байланыста жүзеге асырылуымен анықталады. Бұл жүйенің негізгі мақсаты – мұсылман мәдениетін Қазақстан қоғамына интеграциялау, сондай-ақ ұлттық дәстүрлер мен мәдениет негізінде жастарға ислам құндылықтарын насихаттау. Қазақстандағы исламдық білім беру жүйесі қоғамның рухани дамуына елеулі ықпал етіп, ислам мәдениетін дәріптеу мен оны қазақ мәдениетімен үйлестіру бағытында маңызды рөл атқарады [12]. Сонымен қатар колледж-медреселердің оқу бағдарламалары теологиялық және зайырлы білім арасындағы балансты сақтауға негізделген. Бұл интеграцияланған тәсіл студенттерге дәстүрлі діни білім алумен қатар, заманауи білім беру стандарттарына сәйкес кәсіби дағдыларды меңгеруге мүмкіндік береді. 2015 жылдан бастап медреселердің колледж мәртебесіне көшуі білім беру реформасының маңызды кезеңі болды, бұл оқу бағдарламаларына елеулі құрылымдық өзгерістер енгізуге ықпал етті. Сонымен қатар, еліміздегі колледждерде білім беру жүйесіне сызықтық, модульдік және кредиттік-модульдік оқыту жүйелерін енгізу оқу процесін басқарудың жаңа моделін қалыптастырды. Бұл өзгерістер білім беру жүйесінің икемділігін арттырып, білім алушылардың өз бетінше білім алу дағдыларын жетілдіруге және оқыту сапасын жақсартуға мүмкіндік

берді. Қазақстанда ислами білім беру ислам дінінің түрлі аспектілерін зерттейтін ғылымдар кешені ретінде қарастырылады. Негізінен бұл салаға келесі негізгі пәндер жатады:

- Құран және оның тәпсірі;
- Хадис және оның түсіндірмесі
- Хадис ілімдері;
- Ислам сенім негіздері (ақида);
- Фикһ және оның методологиясы

(усул әл-фикһ).

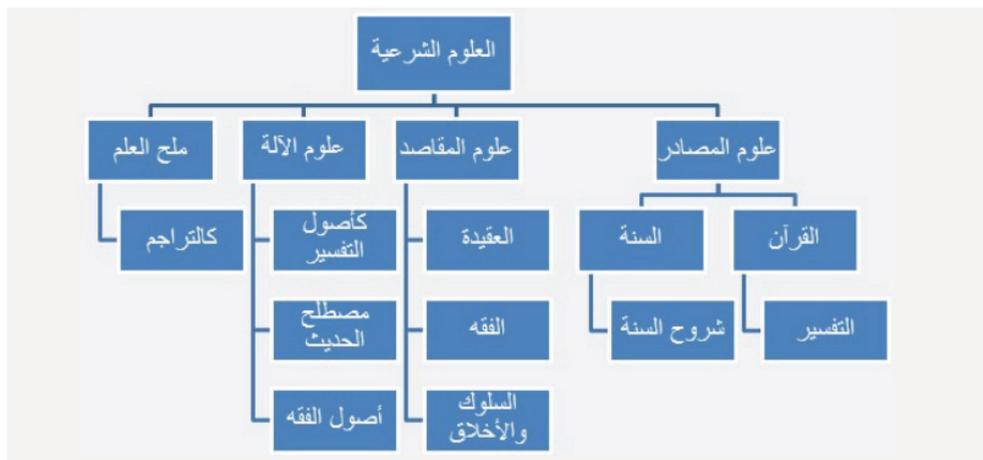
Сонымен қатар, Мысырлық зерттеуші Хоссам Жабер өз еңбегінде [15] ислами білімдерді төрт негізгі ғылыми бағытқа бөліп көрсеткен (3-сурет). Олар:

- Дереккөз ғылымдары: Құран және оның тәпсірі, сондай-ақ хадис пен оның түсіндірмесі (Шурух әс-Сунна).

- Мақсатқа жету ғылымдары: Ақида, Фикһ және Ахлақ.

- Қосалқы ғылымдар: Құран ілімдері (тәпсір негіздері), Хадис ғылымы және Фикһ негіздері.

- Ғылымның өзегі: Ислам ғалымдарының өмірбаяны, оның ішінде Пайғамбардың (ﷺ) сирасы және тарихи қиссалар.

Сурет 3 - Хоссам Жабердің исламдық білімді игерудің төрт негізгі ғылыми бағыты

Ескерту – Әдебиет негізінде құралған [15].

Сондай-ақ Ислами білімдер исламдық дүниетанымды жан-жақты түсіндіруді мақсат етеді. Ислами білім араб тілі грамматикасы (наху және сарф), жаратылыстану ғылымдары, тарих және әдебиет сияқты қосымша салалармен тығыз байланысты. Со-

нымен қатар Ислами білім беру жүйесі ислам шарияты ғылымдарын үйретуге негізделген. Бұл ғылымдар негізгі (Илм әл-Аслия) және қосалқы (Илм әл-Әлат) болып екі үлкен санатқа бөлінеді (2-кесте) [16].

Кесте 2

Исламдық білім беру ғылымдары

Негізгі (әл-Аслия)	Қосалқы (әл-Әлат)
Құран және оның тәпсірі Хадис және оның түсіндірмесі Ислам ақидасы Ислам фикһі	Құран ілімдері Араб тілі Фикһ негіздері Хадис терминологиясы Фикһ қағидалары
Ескерту – Әдебиет негізінде құралған [16]	

Осылайша, бұл модельдер исламдық білім беру жүйесінің эволюциясын сипаттап, оның қазіргі уақытқа дейін қалай жүзеге асырылып келе жатқанын көрсетеді.

Қазақстандағы колледж-медреселер оқу бағдарламаларын әзірлеу ба-

рысында әлемдік деңгейдегі исламдық білім беру мекемелерінің тәжірибесіне сүйенеді. Атап айтқанда, әл-Азхар университеті (Египет) және Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университеті (Қазақстан) сияқты жетекші оқу орындарының бағдарламалары

негізге алынған. Колледж-медреселер осы университеттердің оқу бағдарламаларын зерттей отырып, үздік тәжірибелер мен әдістемелерді енгізу арқылы өздерінің білім беру жүйесін жетілдірген. Бұл тәсіл оқу үдерісінің ғылыми-теориялық және әдістемелік негіздерін нығайтып, студенттерге исламдық және заманауи білім салаларын үйлестіре отырып, кешенді білім алуға мүмкіндік береді.

Білім беру реформасы аясында медреселерде діни білім беру мен заманауи ғылым салаларын біріктіруге ерекше назар аударылды. Бұл тәсіл білім алушыларға жан-жақты білім алуға және олардың кәсіби құзыреттерін кеңейтуге мүмкіндік береді. Аталған реформалар діни білім беру мазмұнын жаңартуға, исламдық білім беру жүйесін мемлекеттік білім

беру стандарттарына сәйкестендіруге, колледж-медреселерде жалпы білім беру сапасын арттыруға ықпал етті. Осы өзгерістер Қазақстандағы исламдық білім беру жүйесін жаңарту мен жетілдірудің маңызды кезеңдерінің бірі болып табылады. 2024-2025 оқу жылы колледж-медреселердің оқу бағдарламалары бірнеше негізгі саланы қамтиды (3-кесте), олардың әрқайсысы исламдық білімді терең және жан-жақты меңгеруге бағытталған. Бұл құрылым діни және зайырлы білімнің үйлесімділігін қамтамасыз етіп, исламдық білім беру мекемелерінің білім беру жүйесін халықаралық стандарттарға жақындатуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар ТжКОБКБ білім беру бағдарламаларының реестріне [17] ендірілген.

Кесте 3

Колледж-медреселердің оқу жұмыс бағдарламаларының кәсіптік модульдері

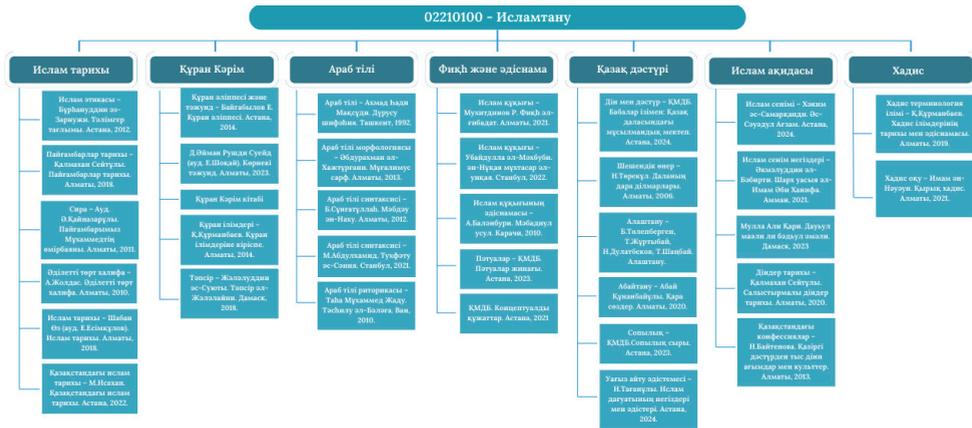
Кәсіптік модуль атаулары	Сипаттамасы
Ислам тарихы	исламның тарихын, мәдениетін және өркениеттік аспектілерін қамтиды. Исламның шығу тарихы, оның алғашқы таралуы, маңызды тарихи оқиғалар мен тұлғалар туралы мәліметтер беріледі. Сондай-ақ ислам әлеміндегі мәдени және өркениеттік жетістіктер де қарастырылады.
Қазақ салт-дәстүрі	Қазақстандағы исламдық білім мен қазақ халқының дәстүрлері арасындағы өзара байланыс зерттеледі. Қазақтың тарихи тамыры мен дәстүрлі құндылықтары, исламның қазақ қоғамына ықпалы мен қазақ мәдениетіндегі исламдық элементтер талқыланады.
Құран Кәрім	тәжүидке (Құранды дұрыс оқу өнері), сүрелер мен дұғаларды оқуға, сондай-ақ тафсирге (Құранды тәпсірлеу) арналған. Құранның мәтінін дұрыс оқу және оның мағынасын терең түсіну үшін қажетті дағдылар мен тәсілдер үйретіледі.
Араб тілі	Араб тілінде жазу, оқу, тыңдау және сөйлеу дағдылары дамытылады. Араб тілі исламдық білімнің негізі болғандықтан, оның грамматикасы мен лексикасы исламдық мәтіндерді түсіну және оқыту үшін өте маңызды.
Фиқһ және методология	ислам фиқһын (ислам құқығын) зерттейді және пәтуалар мен ислам құқығының дамуы сияқты тақырыптарды қамтиды. Сонымен қатар, ислам заңдары мен оның қоғамдағы практикалық қолданылуы туралы да білім беріледі.

Ислам ақидасы	исламдық сенім, этика және тасаууф (сопылық) мәселелері қарастырылады. Бұл бөлім исламның негізгі сенім жүйесін, адамның рухани өмірі мен ислам философиясын зерттейді.
Хадис терминологиясы	хадис терминологиясын меңгеруге, хадис мәтіндерін түсінуге және хадистерді оқуға арналған. Хадистер Пайғамбар Мұхаммедтің (ﷺ) сөздері мен іс-әрекеттерін қамтитын исламдық дереккөздер болғандықтан, оларды дұрыс түсіну маңызды.

Медресе-колледждерде қолданылатын оқу модульдері бір-бірімен тығыз байланысты, олар исламдық білімнің әртүрлі аспектілерін жан-жақты ашуға және білім алушылардың кәсіптік пәндерді толыққанды меңгеруіне мүмкіндік береді. Бұл кредиттік-модульдік жүйе білім алушыларға тек теориялық білім ғана емес, сонымен қатар практикалық дағдыларды да игеруге бағытталған.

Талқылау

Колледж-медреселерде Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы (ҚМДБ) бекіткен оқулықтар тізіміне сәйкес исламтану білім беру бағдарламасы жүзеге асырылады (4-сурет). Барлық медресе-колледждерде білім беру процесі осы бекітілген оқулықтар негізінде ұйымдастырылады.

Сурет 4 – Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы (ҚМДБ) бекіткен исламтану білім беру бағдарламасын жүзеге асыруға арналған оқулықтардың хронологиялық дамуы

Зерттеуде мәліметтерді талдай отырып, ҚМДБ талаптары мен қажеттіліктеріне сәйкес колледж-медресе мамандарын даярлау моделін әзірлеу тиімділігі мен заманауи озық технологияларды қолданудың маңыздылығы

анықталды. Бұл модель мамандарды даярлауға қажетті әдістерді, оқу-әдістемелік және бағдарламалық қамтамасыз етуді қамтып, ислам ғылымдары саласында қажетті білім, білік және дағдыларды қалыптастыратын компо-

ненттер жиынтығын ескере отырып құрастырылуы тиіс деген қорытындыға келдік. Исламтану мамандарын даярлаудың исламдық ғылымдарды оқыту моделін әзірлеу барысында келесі кезеңдер жүзеге асырылды:

- ҚМДБ тарапынан мамандарға қойылатын негізгі талаптар мен ұсыныстарды айқындау;

- нормативтік-құқықтық құжаттарды талдау және оларды модельді құру барысында негізге алу;

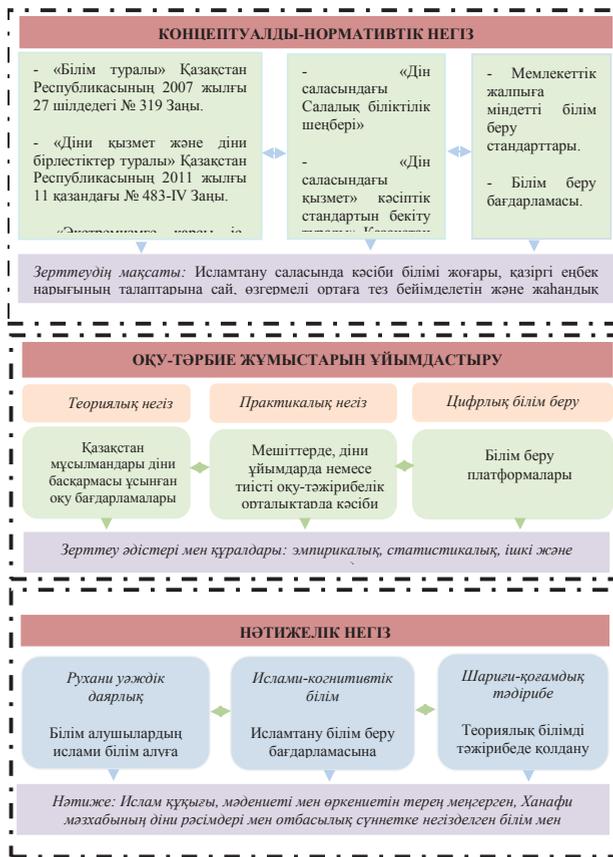
- модельдің негізгі мақсатын, құрылымын және функционалдық элементтерін анықтау;

- исламдық білім беру ғылымдарын оқу процесіне енгізудің теориялық негіздерін, оқу-әдістемелік және ақпараттық-бағдарламалық қамтамасыз ету жүйесін әзірлеу;

- компоненттерді, бағалау критерийлері мен көрсеткіштерін анықтау;

- күтілетін нәтижелерді жүйелеп, қорытындылау.

Аталған талаптар негізінде исламдық білімді игерудің ғылыми негіздері бойынша болашақ исламтану мамандарын даярлаудың құрылымдық моделі әзірленді (5-сурет).

Сурет 5 – Медресе-колледждегі исламдық білім беру мамандарын даярлаудың моделі

Осылайша, әзірленген модель исламтану саласындағы мамандарды даярлаудың жүйелі тәсілін қамтамасыз етеді және білім беру үдерісінің тиімділігін арттыруға бағытталған.

Қорытынды

Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы исламдық білім беру жүйесін нығайту бағытында айтарлықтай жетістіктерге жетті. Алайда медресе-колледждердің жаңа мәртебесі және студенттер санының артуы жүйені одан әрі дамыту үшін арнайы стратегия әзірлеуді талап етеді. Қазақстандағы исламдық білім беру жүйесін жетілдіру үшін дін, азаматтық қоғам және мемлекеттік ұйымдар арасындағы ынтымақтастықтың маңызы зор. Білім беру сапасын арттыру мақсатында мемлекет тарапынан қолдау көрсету, соның ішінде материалдық-техникалық ресурстармен қамтамасыз ету және арнайы стратегиялар әзірлеу маңызды болып табылады. Осылайша, исламдық білім беру жүйесінің тиімділігі мен тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін кешенді реформалар мен стратегиялық жоспарлар әзірлеу қажет. Сонымен қатар, колледж-медреселердегі педагогикалық құрамның кәсібилігі қазіргі білім беру жүйесінің сапасын қамтамасыз етудің негізгі факторларының бірі болып табылады. Колледж-медреселерде білім беру процесі тек білікті және тәжірибелі мамандардың қатысуымен жүзеге асырылады. Сонымен бірге, ұстаздардың тек діни біліммен шектелмей, заманауи білім беру әдіс-тәсілдерін

меңгеруі аса маңызды. Бұл білім беру сапасын арттырумен қатар, білім алушылардың жан-жақты дамуына оң ықпал етеді. Қазіргі уақытта ҚМДБ тарапынан педагогтердің біліктілігін арттыру курстары әзірленіп, ұйымдастырылуы қажет. Бұл курстар:

- Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрлігінің білім беру бағдарламалары реестріне енгізілуі тиіс.

- «Педагогтердің біліктілігін арттыру курстарының білім беру бағдарламаларын әзірлеу, келісу және бекіту қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 4 мамырдағы № 175 бұйрығына сәйкес тіркелуі қажет [18].

Аталған шаралар медресе-колледждер мен жалпы діни білім беру ұйымдарының аттестациялануына, сондай-ақ педагог кадрлардың кәсіби біліктілігін арттыруға ықпал етеді. Біліктілікті арттыру курстары ұстаздардың кәсіби білімдерін жетілдіруге, жаңа әдістемелер мен технологияларды меңгеруге, заманауи оқыту әдістерін оқу процесіне енгізуге мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта медресе-колледж ұстаздарына қойылатын негізгі талаптардың бірі оқыту процесінде заманауи технологиялар мен әдістемелерді тиімді қолдану. Бұл жаңашылдықтар оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға, білім алушылардың оқу мотивациясын арттыруға, оқушылардың білім алу деңгейін көтеруге ықпал етеді. Діни білім беру ұйымдарының оқыту әдістемелері мен технологиялық мүмкіндіктері жаңартылып, әрі қарай дамытуды қажет етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Әбсаттар қажы Дербісәлі. Қазақстан мешіттері мен медреселері. Сайт: https://kattani.kz/p_2220/
2. Серікбай қажы Ораз. Ұлы дала төсіндегі ислам. Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы, Астана – 2018
3. «Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білімнің мамандықтары мен біліктіліктерінің сыныптауышын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 27 қыркүйектегі № 500 бұйрығы.
4. Farrús, M. (2023). Automatic speech recognition in L2 learning: A review based on PRISMA methodology. *Languages*, 8(4), 242.
5. Islam, national identity and politics in contemporary Kazakhstan. *Asian Ethnicity*, 15(3), 286–301. <https://doi.org/10.1080/14631369.2013.847643>
6. Nadirova, G., Kaliyeva, S., Mustafayeva, A., Kokeyeva, D., Arzayeva, M., & Paltore, Y. (2016). Religious Education in a Comparative Perspective: Kazakhstan's Searching. *The Anthropologist*, 26, 97–103. <https://doi.org/10.1080/09720073.2016.11892134>
7. Seytov, M. (2020). The Influence of Islam on the Ethics of Respecting for Elders in the Tradition of the Kazakh People. 105–114. <https://doi.org/10.31643/2020.015>
8. Muratkhan, M., Kalmakhan, Y., Tussufkhan, I., Akimkhanov, A., & Samet, O. (2021). The Importance of Religious Education in Consolidating Kazakh Identity in China: An Historical Approach. *Religious Education*, 1–10. <https://doi.org/10.1080/00344087.2021.1975068>
9. Begalinova, K. K. (2022). Islamic Education in the Republic of Kazakhstan: Specificity and Prospects of Development. *Islam in the Modern World*, 18(1), 147–158. <https://doi.org/10.22311/2074-1529-2022-18-1-147-158>
10. Alpyspaeva, G., & Abdykarimova, Sh. T. (2022). Muslim Educational Institutions in Kazakhstan under the Anti-Religious Policy of the Soviet State in the 1920s. *European Journal of Contemporary Education*, 11(1). <https://doi.org/10.13187/ejced.2022.1.314>
11. Mustafayeva, A., Paltore, Y., Pernekulova, M., & Meirim, I. (2023). Islamic Higher Education as a Part of Kazakhs' Cultural Revival. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*. <https://doi.org/10.29333/ejecs/1515>
12. Beisenbayev, B., Almukhametov, A., & Мухаметшин, P. M. (2024). The Dynamics of Islam in Kazakhstan from an Educational Perspective. *Religions*, 15(10), 1243. <https://doi.org/10.3390/rel15101243>
13. Zholmukhan, T., Kayrbekov, N., & Ibrahim, M. (2023). Designing a culture-creative paradigm of islamic education in the development of personal educational potential in the republic of kazakhstan. *Al'-Farabi*. <https://doi.org/10.48010/2023.4/1999-5911.08>
14. Shanbayeva, A., Kantarbayeva, Z., & Mahoney, J. B. (2024). Activities of mosques of kazakhstan in the field of religious education. *ҚазҰУ Хабаршысы*, 38(2), 16–29. <https://doi.org/10.26577/ejrs.2024.v38.i2.r2>
15. النصيحة-في-دراسة-علوم-الشرعية. Бөлім 1 - бет. 739. Сайт: <https://www.alukah.net/sharia/0/97003/-1-3-النصيحة-في-دراسة-علوم-الشرعية/>
16. علوم_شرعية. Сайт: https://ar.wikipedia.org/wiki/علوم_شرعية/
17. Реестр образовательных программ технического и профессионального, послесреднего образования. <https://talap.edu.kz/reestr-obrazovatelnyh-programm-tehnicheskogo-i-professionalnogo-poslesrednego-obrazovaniya/>

18. «Педагогтердің біліктілігін арттыру курстарының білім беру бағдарламаларын әзірлеу, келісу және бекіту қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 4 мамырдағы № 175 бұйрығы.

Авторлар туралы мәлімет:

Бейсенбаев Бактыбай Қыдырбаевич – PhD, Конфессияаралық және дінаралық диалогтың халықаралық орталығы, Діни ахуалды талдау және мониторинг департаменті, жетекші сарапшы, (Астана, Қазақстан, e-mail: bk.beisenbayev@gmail.com, ORCID ID: 0009-0008-7008-5499).

Қурбанов Бауржан Омарович – магистрант, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, (Астана, Қазақстан, e-mail: baurzhan.89.kz@mail.ru, ORCID ID: 0009-0007-6251-6909).

معلومات عن المؤلفين:

Байсенбаев Бактыбай Қыдырбаевич – доктор (PhD),خبيرٌ رائد في قسم تحليل ومراقبة الوضع الديني، المركز الدولي للحوار بين الأديان والمذاهب، (أستانا، كازاخستان، e-mail: bk.beisenbayev@gmail.com ORCID:) 0009-0008-7008-5499

Қурбанов Бауржан Омарович – студент магистратуры, университет Л. Н. Гумилева, (Астана, Қазақстан, e-mail: baurzhan.89.kz@mail.ru, ORCID: 0009-0007-6251-6909).

Information about authors:

Beisenbayev Baktybay – PhD, Leading Expert, Department of Analysis and Monitoring of the Religious Situation, International Center for Interfaith and Interreligious Dialogue, (Astana, Kazakhstan, e-mail: bk.beisenbayev@gmail.com, ORCID ID: 0009-0008-7008-5499).

Kurbanov Baurzhan – Master’s student, L. N. Gumilyov Eurasian National University, (Astana, Kazakhstan, e-mail: baurzhan.89.kz@mail.ru, ORCID ID: 0009-0007-6251-6909).

Информация об авторах:

Бейсенбаев Бактыбай Қыдырбаевич – PhD, ведущий эксперт Департамента анализа и мониторинга религиозной ситуации Международного центра межконфессионального и межрелигиозного диалога, (Астана, Казахстан, e-mail: bk.beisenbayev@gmail.com, ORCID ID: 0009-0008-7008-5499).

Қурбанов Бауржан Омарович – магистрант Евразийского национального университета имени Л. Н. Гумилева, (Астана, Казахстан, e-mail: baurzhan.89.kz@mail.ru, ORCID ID: 0009-0007-6251-6909).